

FLÜTÜN TARİHSEL SÜRECİ VE THEOBALD BOEHM'ÜN FLÜTÜN GELİŞİMİNDEKİ KATKILARI

Aysu Zehra ŞANVER

Dr. Öğretim Üyesi, Maltepe Üniversitesi Konservatuvarı, aysuzehrasanver@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7034-9441

Şanver, Aysu Zehra. "Flütün Tarihsel Süreci ve Theobald Boehm'ün Flütün Gelişimindeki Katkıları". Sanat Eğitimi Dergisi, 11/1 (2023 Bahar): s. 53-57. doi: 10.7816/sed-11-01-07

ÖZ

Flüt dünya tarihinde bilinen en eski enstrümanlardan biridir. İlk flütün arkeologların araştırmaları sonucunda yaklaşık 45.000 yıl kadar önce hayvan kemiklerinden yapılmış üzeri delikli bir çalgı olarak ortaya çıktığı görülmüştür. İncelenen bulgular flütün dünyadaki en eski enstrüman olduğu savını kanıtlar niteliktedir. Bu makale flütün tarihsel sürecini irdelemek ve Theobald Boehm'ün flütün gelişimindeki katkılarını anlatmak amacıyla yazılmıştır. Bunun için flütün 10. yüzyıldan başlayarak tarihsel süreci ve yüzyıllar içindeki gelişimi incelenerek sunulmuştur. Modern flütün ortaya çıkmasında yadsınamaz bir rolü olan Theobald Boehm'ün flüt yapımına olan katkıları ve flüt mekanizmasında yaptığı çalışmalar açıklanmaya çalışılmıştır. Theobald Boehm'ün flütün perde sisteminde yaptığı olağanüstü değişiklikler sonucunda enstrümanın özellikle tonalite ve entonasyon problemlerinin çözümüne büyük katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Flüt, Flütün tarihsel süreci, Flüt mekanizması, Theobald Boehm

Makale Bilgisi:

Geliş: 2 Şubat 2023

Düzeltilme: 18 Mayıs 2023

Kabul: 29 Mayıs 2023

© 2023 sed. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Dünya tarihinin en eski enstrümanlarından biri olan flüt, 10. yüzyıldan başlayarak fiziksel ve akustik özellikleri açısından sürekli olarak gelişmiş ve böylece büyük dönüşümler geçirmiştir. Flüt tarihinde çığır açan büyük gelişmelerin görüldüğü belirli dönemler olmuştur. Bu dönemler içerisinde 19. yüzyıl; flüt icracılarının, yenilikçi enstrüman yapımcılarının ve yaratıcı bestecilerin fikirlerinin çarpıştığı; ayrıca flütün yapım, uygulama, çalma ve müzisyenler tarafından algılanma şeklinin de değiştiği bir dönemdir. 1800'lü yılların flüt çalgısı açısından önemi çok büyüktür. Çalgının delik sayısı bu dönemde sekize çıkarılmıştır. "Alman flüt virtüözü ve çalgı yapımcısı olan Teobald Boehm (1794-1881) flüte bugünkü mekanizmasını kazandırmış ve çalgının daha yüksek bir tona sahip olmasını sağlamış ayrıca çalıcının daha kolay ve hızlı çalabilme ihtiyacını karşılamıştır (Üstün, 2012: 106)". 1832'de Theobald Boehm tarafından bugün çalınan mekanizmanın flüte uyarlanması sonucunda besteciler flüt için yeni eserler bestelemeye başlamışlardır. Bu devrime yol açan faktörlerin ne olduğu sekiz delikli ve az hacimli ahşap bir borunun yıllar içerisinde yeni perdeler ve akslar eklenerek nasıl geliştirildiği, enstrümanı çalan müzisyenlerin bu değişime nasıl uyum sağlayabildiğine dair bilgilerin bu çalışmada sunulması hedeflenmektedir. Bundan önce, 19. yüzyılda enstrümanın geldiği teknik gelişim sürecini daha iyi ortaya koymak için flütün kısa bir tarihi sunulacaktır. Hottetere (1968)'e göre flüt insanoğlu tarafından kullanıldığı bilinen ve geçmişi 40.000 yıl öncesine dayanan en eski; eğer en eski değilse de bilinen en eski çalgılardan biri olmuştur. Antik çağlardan günümüze kadar müzik dünyasındaki varlığını korumuş olan flüt, geçmişten bu yana birçok değişim geçirmiş ve birçok farklı amaca hizmet etmiştir. Ancak, belki de en önemli değişim ve üzerinde durulması gereken nokta 18. yüzyıla geçişte enine flütün blok flütün yerini almış olmasıdır (akt. Turgay, 2021: 217). Yakın zamana dek flüt tarihinin başlangıcının 10. yüzyıl civarına dayandığı düşünülse de son yapılan arkeolojik çalışmalar ilk flütün yapımının çok daha eskilere dayandığını göstermektedir. Bilinen en eski çalgı Arkeolog Ivan Turk'un kazı çalışmaları sonucunda Solevenya Divje Babe mağarasında bulunan Neandertal döneme ait kemik flüttür. Bob Fink'in buluntu üzerinde yaptığı analizlere göre, flütün 43.000 – 67.000 yıl önce ayının uyluk kemiğinden yapıldığı tespit edilmiştir (Nacakçı, 2013: 14). Bu buluntunun yanısıra arkeolojik araştırmalara bakıldığında farklı örnekler de tarih sürecinde rastlanmaktadır. Bunlardan bir diğeri ise Hohle Fels flütü olarak adlandırılan flüttür. Almanya, Swaiba Alpleri'ndeki Hohle Fels mağarasında bulunan flüt, kızıl akbabanın ön kol kemiğinden yapılmış, boyu 21,8 cm, çapı yaklaşık 8 mm'dir. Flüt üzerinde toplam 5 adet delik vardır. Yine aynı bölgede bulunan kemik ve mamut dişinden yapılmış flütler, insanların Avrupa'ya yayıldığı Üst Paleolitik dönemin erken evrelerinde müziğin geniş bir yer tuttuğunu göstermektedir (Aytek, 2010: 82, akt. Nacakçı, 2013: 15). Bu bulgular ışığında flütün teknik anlamda en eski halinin bu tarihlerde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu çağdan itibaren ilerleyen dönemlerde flütün günümüze kadar kaydettiği gelişim ve değişimlere bu bölümden sonra kısaca değinilecektir.

Flütün Tarihsel Süreci

Antik Dönemde Flütler

Antik Dönemde flütlerin farklı uygarlıklarda farklı isimlendirildiği bilinmektedir. Bu isimler müzikal birliktelik gösteren toplumlarda değişiklik gösterse de flütlerin yapısal olarak benzediği görülmektedir. Antik uygarlıklarda bizim bildiğimiz birçok flüt çeşidi vardır. Sümer ve Mısır uygarlıklarında dikey flütler kullanılmıştır. Bu flütlere o tarihlerde "Ugab" adı verilmiştir. Uçtan üflemeli flütler halen Ortadoğu kültürlerinde kullanılmaktadır. Bunlardan Türkiye ve İran'da kullanılan flüte "nay", diğer Arap ülkelerinde kullanılan çeşitlerine ise "gaşaba" ya da "guşşaba" adı verilir. Buna ek olarak "Whistle flütler" ve "pan pipes" flütler de Antik Çağlarda kullanılmışlardır (Akıncı 1994:1). Sümer ve Mısır'ın arasındaki birliktelik enstrümanların kullanımına da yansımış olup aynı benzerlik Yunan ve Roma arasında da görülmekteydi. Karşal (1999)'a göre bu benzerlik şu şekilde açıklanmıştır: Eski Roma ve eski Yunan'da "Aulos", "Diaulos", "Plagiaulos", "Tibia" ve "Fistula" diye adlandırılan flütlerden bahsedilmiştir (Orkestra, 1965: 20, akt. Karşal, 1999:9). Bunun yanısıra Yunanlılar 'Aulos' adında iki farklı boru ve 6 delikten oluşan bir enstrüman kullanıyorlardı. Mod ya da gamların seslerini çalabilmek adına 6 parmağını da kullanan ilk Yunanlılar gibi görünmektedir. Aslında Yunanlılar kamışlı olan borular yerine kamışsız olanları tercih etmişlerdir. Obuanın da öncüsü sayılan Aulos prestijli bir çalgı olması sebebiyle flütlerin Kuzey Avrupa'da yer buldukları Orta Çağa kadar çalınmaya devam etti. (Galway 1983: 5). Bu ikili çalınan flütlerin sert denebilecek oranda güçlü bir tona sahip olduğu ve bu sebeple de tını açısından obuaya benzetildiği bilinmektedir.

Orta Çağ Döneminde Flütler

10. ve 11. yüzyıl Bizans el yazması çizimlerinde flütün genellikle çobanların elinde çoğunlukla çalınan sağında tuttuğu bir enstrüman olarak tasvir edildiği görülmüştür. "Nazianzlı Aziz Gregorius'nin vaazlarının 11.

yüzyıl başlarına ait bir kopyasında enstrümanını sola doğru tutan bir çoban görülmekte ve Aziz Greogary vaazında Paskalya zamanında doğanın yeniden doğuşunu anlatmaktadır (<http://www.flutehistory.com/Timelines/index.php3>)".

Flütlerin tutuş ve üfleşiş yönündeki orta çağ flütlerini andıran bu benzerlik bile, tarih öncesi flütlerin günümüz flütlerinin atası olduğunu söylememiz için yeterli olabilir. Travers flüt denilen Orta Çağ ve Barok Dönem flütleri tek parça, perdesiz, herhangi bir mekanizması olmayan ve sadece deliklere sahip olması bakımından bu benzerliğe örnektir. "Travers flütler Bizans imparatorluğundan ulaşına dek Avrupa bilinmiyordu. İlk olarak Alman topraklarında kullanılmaya başlanan travers flüte, diğer dikey olarak tutulan flütlerden (Recorder gibi) seçkin bir şekilde ayırım yapmak adına çeşitli isimler verildi. Fransa'da 'Flute de Allemagne', İtalya'da 'Fiffaro', Almanya'da ise 'Querflöte' ya da 'Zwerchpfeife' deniyordu (Gamez, <http://www.uh.edu/~tkoozin/projects/gamez/program.html>, akt. Dik, 2016: 325)". Orta Çağ flütleri daha önceki dönem flütlerinin kullanımıyla benzerlik göstermekteydi. Bu flütlerin tek parça ahşap olarak yapılmış bir gövde üzerine birbirine çok yakın altı delikten oluşan bir formu olduğu bilinmektedir. "Flüt Almanya'da saray müziğinde oldukça önemli bir yer tutuyordu. Öyle ki İngiltere'de ve İspanya'da bile 'German Flute' (Alman Flütü) olarak biliniyordu. 12. yüzyıl ve 13. yüzyıl tablolarından görüldüğü üzere saraylarda keman ve arp eşliğinde de kullanılıyordu (Powell, <http://www.flutehistory.com/Instrument/Medieval.php3>, akt. Dik, 2016: 325)".

Rönesans Döneminde Flütler

Rönesans Döneminde flütün yapısındaki değişim enstrümanın müzikal anlamdaki yerine yansımıştır. "Rönesans döneminde söz ve müzik ilişkisinin önem kazandığı enstrümanların vokal eşliği olarak daha fazla yer aldığını söyleyebiliriz. Martin Agricola'nın 1529'da basılan "Musica Instrumentalis Deudsch" adlı kitabında "schweiser pfeiffen" diye isimlendirilen 4 flütten bahsedilmektedir. Bu flütlerde discantus, altus, tenor ve bassus olarak isimlendirilmişlerdir (Karşal: 1999, s. 38)".

Çoğu İtalya'da bulunan bu flütlerden sadece Re tonunda ve Sol tonunda olanların elimize ulaştığı görülmüştür. Ayrıca bu flütlerin ağızlıklarının hafif saat yönüne çevrili olduğu ve ses alanının genelde iki (2) oktav olduğu bilgimiz dahilindedir.

"Bu dönemde flütler genellikle "re" tonuna akortludur ve tenor sesine denk olarak kullanılmıştır. Fakat 16. ve 17. yüzyıllarda vokal ses modelini izleyerek, her ses sınırına uygun, farklı ebatlarda ve ses sınırlarında flütler üretilmiştir. Böylece soprano, tenor, alto ve bas flütler kullanılmaya başlanmıştır. 1600 yıllarda kullanılan flütler silindirik bir boruya birbirine eşit mesafelerde açılan altı delikli flütlerdir. Genelde "re" ve "sol" tonundadırlar. Re diyez sesi haricinde kromatik seslerin dahi çıkarıldığı flütlerdir. Bu dönem flütleri tek parça bir ağacın silindirik biçiminde oyulmasıyla yapılmıştır. (Şenol ve Demirbatır, 2011: 581-600, akt. Bulut, 2017: 131)".

Barok Dönem Flütleri

1600' lü yıllardan 1750'lere kadar devam eden Barok Dönem birçok alanda gelişimin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ortaya çıkan çalgıların yanısıra Rönesans dönemine ait bazı çalgıların yok olduğunu ya da çeşitli değişiklikler gösterdiğini bilmekteyiz. Bu dönemde flüt o dönemin adıyla Barok flüt ya da *transverse* (enine) flüt olarak isimlendirilmiştir. Tını olarak yumuşak çok güçlü olmayan bir ses rengine sahiptir. "Barok dönem flütü 3 ya da 4 parçadan oluşmaktadır. Ahşap malzeme kullanımı flüte daha yumuşak bir ses kalitesi vermektedir. Ancak kullanılan malzemelerden dolayı sıcaklık ve nem değişimine bağlı olarak çatılma ya da şişme yapabilmektedir. Bu durum çalgıda akort ve entonasyon sorununu ortaya çıkarmaktadır. Baş kısmından kuyruk kısmına doğru incelen konik bir biçime sahiptir (Akça ve Talu, 2021: 199)". Bu entonasyon sorununu çözebilmek ve enstrümanı geliştirmek adına farklı perdeler eklenmiş ve el pozisyonunda parmakların yukarıda tutulmasının önerildiği bilinmektedir. "Erken barok dönemde altı delikli olan flüte dönemin ortalarına doğru yedinci ses deliği eklenmiştir. Ağız deliği ve parmak delikleri oyularak açılmış olan çalgıya dönemin sonlarına doğru mi bemol / re diyez için anahtar eklenmiştir. Parmaklar yüksekte tutulmalıdır. Çünkü deliğe yakın tutmak hava akışını engelleyip seslerin entonasyonunu bozmaktadır. Sesleri elde edebilmek için çatallı parmak ya da çapraz parmak gibi oldukça zor parmak pozisyonları kullanılmaktadır. (Akça ve Talu, 2021: 199-200)". Bu dönemde aralarında Quantz'ın da bulunduğu profesyonel çalgı icracıları konserlerde daha çok yer almaya başladı. Flüt ve basso continuo için ilk solo müzik 1700 yılında yayınlanırken G.P. Telemann, M. Blavet, G. F. Handel, J. S. Bach ve A. Vivaldi flüt için eserler yazmaya başladılar. Enstrümanın tanınırlığının artması sonucunda Londra, Paris ve Amsterdam'daki üfleli çalgı yapımcıları yeni flütler üretmeye başladılar.

Theobald Boehm ve flütün gelişimine katkısı

"Theobald Boehm (1794-1881) yılları arasında yaşamış Münih'li bir kuyumcunun oğludur. 16 yaşından itibaren yalnız orkestra çalıcısı olarak değil enstrüman yapımcısı olarak babasıyla beraber çalışmışlardır. 1818 yılında saray orkestrasına atanan Boehm 1828 yılında flüt fabrikasını açtı (Galway, 1982 :42)". Boehm öncesinde pek çok insanın flütün mekanizmasını geliştirecek önerilerde bulunduğunu biliyoruz. Fakat onların yeterli mühendislik bilgisi ve kuyumculuktan kaynaklı zanaat bilgisinin yoksunluğu Boehm için yeni yollar arayışında bir fırsattı. Kendisinin bu özellikler haricinde müzisyen kimliği ve araştırmacı kişiliği bugünkü mekanizmanın oluşumunda büyük katkı sağladı. 1828'den itibaren kendi flütlerini yapan Boehm Avrupa'yı dolaşarak çeşitli sunumlar yaptı. İngiliz flüt virtüözü Charles Nicholson'un performansından çok etkilenen Boehm çalışmalarını daha güçlü bir ton elde edebilmek adına hızlandırdı. "Theobald Boehm, 1847'de, 1832'de yılında flüte benzer bir mekanizma kullanarak yeni silindirik delikli metal bir flüt tasarladı (http://www.flutehistory.com/Players/Theobald_Boehm/index.php3)". Boehm bu aşamadan sonra flütün iç kısmını yapılandırmak üzere çalışmalara başladı. 1846 yılında Münih'te Prof. Dr.Schafhautl ile akustik çalışmalar yaparak konik bir gövde yerine silindirik bir yapı ile daha iyi bir ses kalitesi elde edeceğine karar verdi. Ayrıca kuyumculuğunun vermiş olduğu avantajları kullanarak farklı metaller denedi. Bu metallerin içinde en sağlıklı sonuca gümüş ile ulaşabileceğini deneyimledi. Gümüş metalini kullandığı takdirde çalıcı için daha hafif bir enstrüman yaratarak önemli bir kolaylık sağladı. Özellikle 'ring keys' adı verilen perdelerin yani çalıcının bir perdeyi kapattığında başka bir perdesinde kapanabilmesi sistemini geliştirmesi ayrıca 'clutch keys' adı verilen yani bir ses deliğini daha uzaktaki perdenin kapatılarak desteklenmesi Boehm sistemini bugünkü haline en yakın hale getirilmiştir. Ayrıca bu sistem daha sonraları obua, klarnet ve fagotta da aktif bir şekilde kullanılmıştır. 1847 yılında Boehm flütleri New York'a ithal edilmeye başlanmıştır. "1847'de Boehm, en son flütünün haklarını İngiltere'de Rudall&Rose'a, Fransa'da Clair Godfroy ve Louis'a satmıştır. Boehm'ün 1847'den 1867'ye kadar kendi atölyesinde yaptığı bu flütler Th. Boehm in München adıyla markalaşmıştır (Boehm, 1922: 91, akt. Arslan ve Sarıboğa, 2012: 139). 1847'de, yapmış olduğu bu çalışmayı teknik geometrik şemalarla ve grafiklerle açıkladığı ünlü kitabı The Flute & Flute Playing in Acustical, Technical and Artistic Aspect'ı yayımlamıştır. 1848'de Boehm flütleri Paris Konservatuari'nda resmi çalgı olarak kabul edilmiştir (Arslan ve Sarıboğa, 2012: 139).

Kaynaklar

- Akça, B., S. ve Talu, Ç. (2021). Barok Dönem Flütü ve Flüt Yapımcıları Üzerine Bir İnceleme, İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, Volume/Cilt: 7 No/Sayı: 2.
- Akıncı, Ç. (1994). Yan Flüt Tekniği ve Flüt Dağarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Arslan, F., Sarıboğa, B. (2012). Flüt Tarihinde Theobald Boehm ve Flüte Getirdiği Yenilikler, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt/Vol. 2 Sayı/No.4.
- Bulut, S. (2017). Tarihsel Süreçte Flütün Gelişimi ve İleri Flüt Tekniklerinin Günümüz Türk Bestecileri Tarafından Kullanımı Üzerine Bir İnceleme, Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 10.
- Dik, C. (2016). Flüt Çalgısının Gelişim Sürecinin İncelenmesi, Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, Yıl:3, Sayı:6
- Galway, J. (1982). Flute. London & Sydney: Macdonald & Co Ltd.
- Karşal, E. (1999). Flütün Tarihsel Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nacakçı, Z. (2021). Müzik Kültürü (Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakçı), (İçinde) İnsan-Kültür-müzik (Varoluştan Müzik Kültürüne). Ankara: Pegem Akademi.
- Turgay, H.H. (2017). Flüt Çalışma Teknikleri ve Kişisel Çalışma Yöntemlerinin Geliştirilmesi, İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, Volume/Cilt: 7 No/Sayı: 2.
- Üstün, E. (2012). Flüt Eğitiminde Temel Beceriler ve Dil Teknikleri, İdil Sanat ve Dil Dergisi, Cilt1, Sayı 1. DOI: 10.7816.
- Yiğit, İ (2023). Antik Medeniyetlerde Müzik ve Dini Müzik, International Journal of Social Sciences, Tobider, Vol. 7/3.

Elektronik Kaynaklar

- <http://www.flutehistory.com/Timelines/index.php3> , Erişim Tarihi, 12.01.2023.
- (http://www.flutehistory.com/Players/Theobald_Boehm/index.php3)". Erişim Tarihi, 12.01.2023.

THE HISTORICAL PROCESS OF THE FLUTE AND THEOBALD BOEHM'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF THE FLUTE

Aysu Zehra ŞANVER

The flute is one of the oldest instruments known in world history. As a result of the researches of archaeologists, it was seen that the first flute emerged as a perforated instrument made of animal bones about 45,000 years ago. The analysed findings prove that the flute is the oldest instrument in the world. This article is written to analyse the historical process of the flute and to explain the contributions of Theobald Boehm in the development of the flute. For this purpose, the historical process of the flute starting from the 10th century and its development over the centuries are analysed and presented. Theobald Boehm, who has an undeniable role in the emergence of the modern flute, has been tried to explain his contributions to flute making and his work on flute mechanism. As a result of Theobald Boehm's extraordinary changes in the flute's pitch system, he contributed greatly to the solution of the instrument's tonality and intonation problems.

Keywords: Flute, Historical process of flute, Flute mechanism, Theobald Boehm